

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI KICHIK GURUH TARBIYALANUVCHILARINI OILADA MILLIY QADRIYATLAR VOSITASIDA AXLOQIY TARBIYALASH MAZMUNI

Jabborova Saodat Zoirovna

Buxoro davlat universiteti Maktabgacha ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya. Maqolada maktabgacha ta'lim tashkiloti kichik guruh tarbiyalanuvchilarini oilada milliy qadriyatlar vositasida axloqiy tarbiyalash mazmuni, davlat o'quv dasturlari mazmunida oilaviy qadriyatlarga e'tibor, uning maqsad va vazifalari, o'quv-tarbiyaviy faoliyatning asosiy g'oyalari, shuningdek, o'zbek xalqining milliy qadriyatlarida yosh avlodni oilaviy hayotga tayyorlashda ta'lim-tarbiya metodlari, usullari, farzand tarbiyasida ota-ona ibratí, oilada bolalarni aqliy, axloqiy, mehnat va hunar, estetik va jismoniy tarbiyasida xalq hikmatlari, maqol va iboralar, hikoyatlar, rivoyatlar, ertaklar, dostonlarda xalq foydalangan metod va usullarni hozirgi davrda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda qo'llash muhimligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: oilaviy qadriyatlar, davlat o'quv dasturlari, o'quv-tarbiyaviy faoliyat, oilaviy hayot, ta'lim-tarbiya metodlari, usullari, ota-ona ibratí, aqliy, axloqiy, mehnat va hunar, estetik va jismoniy tarbiya, xalq hikmatlari, maqol, ibora, hikoyat, rivoyat, ertak, doston.

Аннотация. В статье рассматривается содержание нравственного воспитания воспитанников младших групп в семье средствами национальных ценностей, внимание к семейным ценностям в содержании государственных образовательных программ, его цели и задачи, основные идеи учебно-воспитательной деятельности, а также методы, приемы воспитания в национальных ценностях узбекского народа при подготовке подрастающего поколения к семейной жизни, родительский пример в воспитании детей, в умственном, нравственном, трудовом и ремесленном, эстетическом и физическом воспитании детей в семье используются народные мудрости, пословицы и поговорки, пословицы, поговорки, сказки, в былинах говорится о важности применения народных методов и приемов в настоящее время для подготовки молодежи к семейной жизни.

Ключевые слова: семейные ценности, государственные образовательные программы, учебно-воспитательная деятельность, семейная жизнь, методы, приемы воспитания, родительский пример, умственный, нравственный, трудовой и ремесленный, эстетический и физкультурный, народная мудрость, пословица, поговорка, сказка, сказка.

Annotation. The article discusses the content of moral education of preschoolers in the family by means of national values of a small group of schoolchildren, the emphasis on family values in the content of state educational programs, its goals and objectives, the main ideas of educational activity, as well as educational methods, methods in preparing the younger generation for family life in the national values of the Uzbek people, , the epics discuss the importance of using the techniques and techniques used by the people to prepare young people for family life in the present era.

Keywords: family values, state educational programs, educational activities, family life, educational methods, methods, parent lesson, mental, moral, labor and trade, aesthetic and physical education, folk wisdom, proverb, phrase, proverb, narrative, fairy tale, epic.

O'zbekiston mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq jamiyat hayotida milliy qadriyatlarni tiklash va ular asosida barkamol avlodni voyaga yetkazish davlat siyosatining ustivor yo'nalishiga ko'tarildi. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasida "Oila jamiyatning asosiy bo'g'inidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida turish huquqiga ega" deb ta'kidlanishi bilan birga ota-onalar o'z farzandlarini voyaga yetganlariga qadar boqish va tarbiyalashga, voyaga yetgan, mehnatga layoqatli farzandlar o'z ota-onalari haqida g'amxo'rlik qilishga majbur ekanliklari 64, 66 – moddalarda ko'rsatilgan.

Darhaqiqat, oilada bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash kelajagimiz garovidir. Shuning uchun ham bolalarda yoshligidanoq milliy urf-odatlar, udumlar, an'analar va axloqiy madaniyati haqidagi tushunchalarni shakllantirish, oilaga bog'liq. Bolaning pok va sof sadoqat, ma'naviy jihatdan yuksak bo'lib o'sishi, oilaga, oiladagi mustahkam, tinch va totuvligiga bog'liq. Chunki, unda tarbiyalanayotgan yosh avlod ham ma'naviy jihatdan yetuk, sog'lom, mustaqil fikrli

komil inson bo'lib voyaga yetadi. Albatta bolaning ma'naviy-axloqiy tarbiyasi oila totuvligi, uning davomiyligi oila a'zolarining ruhiyatiga o'zligini qanchalik darajada anglaganligida, o'z mustaqil fikriga, dunyoqarashiga, chinakam insoniy fazilatlarga ega bo'lgandagina to'raligicha ta'minlanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlil etilganda bolalarning tarbiyasi muammo sifatida tarixiy xarakter kasb etib, bu borada Kaykovus, Beruniy, Qoshg'ariy, ibn Sino, Navoiy, Bobur kabi mutafakkirlar tomonidan yaratilgan ilmiy va didaktik manbalar tarbiyashunoslikda muhim ahamiyat kasb etadi. Oilada bola tarbiyasi, odob, axloq masalalari ulug' pedagoglar Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat asarlarining negizini tashkil etadi.

D.Abdurahimova, M.Inomova, V.Karimova, M.Mahmudova, O.Musurmonova, A.Muxsieveva, N.Ortiqov, M.Salaeva, M.Umarova, O'.Shamsiev, Sh.Shodmonova, M.Yakubbekova, M.Quronov ilmiy ishlarida bolalar, o'spirinlarda ma'naviyat, axloq, milliy g'urur, madaniyatni shakllantirish, ota-ona munosabatining bola shaxsini tarbiyalashdagi o'rni, milliy qadriyatlarining o'ziga xosliklari tadqiq qilingan. Respublikamizda oila tarbiyasiga oid ishlar A.Zunnunov, M.Inomova, A.Munavvarov, V.Karimova, O.Musurmonova kabi olimlar tomonidan amalga oshirilgan. Xususan, qadriyatlar, ularning turlari, milliy va umuminsoniy qadriyatlarining o'zaro aloqadorligi va mushtarakligini ta'minlash muammolarini yoritishda A.Valiev, E.Yusupov, J.To'lenov, A.Jalolov, Q.Nazarov kabilarning ilmiy tadqiqotlari diqqatga molikdir.

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni, milliy-madaniy merosni hamda milliy istiqloq g'oyasini pedagogik nuqtai-nazardan o'rganish va ta'lim-tarbiya jarayoniga tadbiq etish borasida N.Ortiqov, B.Qoraeva, N.Mahmudova kabi ko'plab olimlarning ishlari diqqatga sazovordir.

Ma'lumki, insonning qadr-qimmatini, sha'ni, or-nomusi, milliy g'ururi milliy qadriyatlar bilan bevosita bog'liq. Milliy qadriyatlar har bir kishining tili, dini, tarixi, adabiyoti, san'ati, rasm-rusmlari, urf-odatlarini, bayramu-sayillari, boshqacha aytganda madaniy-ma'naviy merosi, insoniy fazilatlari, xislatlarining yig'indisidir. Milliy qadriyatlar o'sha millatga mansub har bir kishi tomonidan yaratilgan insoniylik, odamiylikka xos fazilatlari, xislatlar, xosiyatlarni, milliy madaniy meros xazinasiga qo'shgan hissasini ifodalovchi ko'rsatkichdir. Milliy qadriyatlar millatning ravnaqi yoki inqirozi bilan bevosita bog'liq bo'ladi.

Boshqacha aytganimizda, milliy qadriyatlar millatning o'tmishi va buguni bilan bog'liq. Shuning uchun ham, «Milliy qadriyatlar millat rivojlanishi bilan rivojlanadi, inqirozga uchrashi bilan qadrsizlanadi. Shuning uchun ham, millat o'zining qadriyatlarini vujudga keltirib, ularning yangi-yangi qirralarini va jihatlarini sayqallashtirib, taraqqiyot jarayonida takomillashtirib turishi ma'nosida o'z qadriyatlarining haqiqiy egasi, makon va zamondagi ilgarilanma harakatdan iborat o'zgarishlar jarayonida ularni o'tmishdan kelajakka tomon yetkazib boradigan eng asosiy ob'ektdir».

Milliy qadriyatlar millat yaratgan madaniy-ma'naviy merosni, xususan, millat kishilariga xos barcha insoniy fazilatlari, xislatlarni o'tmishdan bugunga yetkazadi. Shuning uchun ham milliy qadriyatlarni asrab-avaylashga har bir millatning o'zi mas'uldir. Har qanday sharoitda ham, chunonchi, biror millat ozod, farovon bo'lganda ham, qullik, tobelik iskanjasiga tushib qolganda ham, unda milliy qadriyatlarni saqlab qolish uchun ichki imkoniyat mavjud bo'ladi.

Milliy qadriyatlar kishilar tarixiy birligini ta'minlaydigan etnik makonda shakllanadi va turli-tuman shakllarda namoyon bo'ladi. Kishilarning ongi va faoliyatiga o'z ta'sirini o'tkazadi. Odamlarning kundalik turmush tarzida, ularning moddiy va ma'naviy ehtiyojlarida, manfaatlarida, qiziqishlarida yaqqol ko'zga tashlanadi. Shuningdek, milliy qadriyatlar bir joyda qotib qolmaydi, tarixiy taraqqiyot jarayonida o'zgarib, takomillashib boradi. Yangicha mazmun va shaklga kiradi.

Shu xususiyati bilan milliy qadriyatlar millatning o'ziga xos qadriyatlarini umuminsoniy qadriyatlar bilan bog'lovchi xalqa hisoblanadi. Eng asosiysi milliy qadriyatlar, umummilliy qadriyatlar bilan o'zaro aloqadorlikda, dialektik birlikda rivojlanadi. Bir millat uchun ahamiyatli bo'lgan qadriyatlar keyinchalik umummilliy qadriyatlarga ham aylanishi mumkin. Masalan, milliy qadriyatimiz hisoblangan Ibn Sinoning tibbiyot sohasidagi kashfiyotlari, Beruniy yoki Al-Xorazmiyning matematika sohasidagi kashfiyoti, imom Buxoriyning islom olamining rivojiga qo'shgan hissasi, Ulug'bekning astronomiya faniga, Amir Temurning bunyod qilgan tarixiy obidalari, Boburning Hind diyorida mamlakatni idora qilish, obodonchilik ishlari, Alisher Navoiyning she'riyat mulkiga qo'shgan hissasi kabilari bugungi kunda umuminsoniy

qadriyat hisoblanadi. Chunki ushbu qadriyatlardan butun dunyo mamlakatlari foydalanadilar hamda barcha fanlar taraqqiyoti uchun qadrlı, ahamiyatli hisoblanadi.

Demak, milliy qadriyatlar murakkab ijtimoiy-ruhiy hodisa sanalib, u o'z doirasiga shu millatning tili, dini, tarixi, madaniyati, urf-odatları, an'analari hamda moddiy va ma'naviy boyliklarini, shu xalqning ijtimoiy-siyosiy hayotining barcha jabhalarini qamrab oladi. Shuningdek, milliy qadriyatlar ham turlariga ko'ra moddiy va ma'naviy qadriyatlarga bo'linadi.

Milliy-ma'naviy qadriyatlar moddiy qadriyatlarga nisbatan yashovchan xarakterga egadir. Milliy qadriyatlar jamiyat madaniyatining rivojlanishida juda katta rol o'ynaydi. Har bir xalq o'zligini o'tmish ma'naviy madaniyati orqali anglaydi. O'zining kelajakdagi yo'lini belgilab oladi va jahon tarixida o'z o'rniga ega bo'ladi. Shuning uchun inson ma'naviy madaniyati, dunyoqarashini ijobiy tomonga yo'naltirish har bir jamiyat oldida turgan asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Milliy-ma'naviy meros kelajak avlod uchun vorislik vazifasini o'taydi. U orqali o'tmish madaniyatimizni bilib olamiz.

Milliy-ma'naviy qadriyatlar ijtimoiy-tarixiy xarakterga ega. Milliy qadriyatlarning shakllanishi va rivojlanishi har bir millatning o'ziga xos tarixi, tili, madaniyati, axloqiy va psixologik xususiyatlari, yashash sharoiti, turmush tarzi, ishlab chiqarish faoliyati bilan bog'langandir. Milliy qadriyatlarning har-bir ko'rinishini uzoq tarixiy taraqqiyotning o'ziga xos xususiyatlarini chuqur o'rganish orqaligina to'g'ri tushunib olish mumkin.

Millat mavjud ekan, milliy qadriyatlarning ahamiyati aslo kamaymaydi. Millatlarning ma'naviyat jihatidan bir-biriga yaqinlashib borishi ham milliy qadriyatlarning rivojlanishi va amal qilish imkoniyatlarini kamaytirmaydi, balki kengaytiradi. Umuman olib qaraganimizda, milliy qadriyatlar har bir millatning mohiyatini, uning muayyan mustaqil ijtimoiy etnik birlik ekanini belgilab beruvchi asosiy mezonlardan biridir.

Milliy qadriyatlarni tiklash, ularga hozirgi zamon sivilizatsiyasi talablariga mos yangi mazmun ato etish demakdir. Xuddi shuning uchun ham, mustaqillikni qo'lga kiritishimiz bilan oq, o'zbekona qadriyatlarni tiklashga alohida e'tibor berilayotir.

Milliy qadriyatlar ma'lum bir millatga xos bo'lgan, o'zida shu millatning o'tmishini va kelajagini aks ettirgan, ajdodlari tomonidan yaratilgan va bugungi kunda shu millat uchun ahamiyatli va qadrlanadigan moddiy va ma'naviy boyliklari majmuasidir. Milliy qadriyatlar ham o'z navbatida moddiy va ma'naviy, ma'rifiy-siyosiy qadriyatlar ko'rinishida namoyon bo'ladi.

Xalqimizning moddiy qadriyatlaridan biri, bu xalq amaliy san'atidir. Keyingi davrda qadriyatimizga bo'lgan e'tibor yanada kuchaydi, ularni tiklash va rivojlantirish borasida ko'plab ishlar amalga oshirildi. Mana shu meros orqali yurtimiz madaniyati jahon kezib kelmoqda va dunyo xalqlari ushbu merosimiz orqali bizni tanimoqda. Xalqimiz o'zining boshqa halqlardan, biri-ikkinchisini takrorlamaydigan hunarmandchilik san'ati bilan farq qiladi. Qishloq va shaharlarda bu kasbga ixtisoslashgan sulolalar ko'p bo'lgan. Hunarmandchilik sirlarini kishilar bolaligidan o'rganishgan. Ota-onalar bolalarini yoshlikdan ustoz qo'lga topshirgan. Bu mashaqqatli kasb sirlarini shogirdlar ustadan o'rganishgan. Halqimiz orasida "Ustoz, otangdan ulug'" degan ibora shu boisdan ishlatilsa, ajab emas. Bu kasb egalari mehnat mahsulotlari orqali ro'zg'or tebratish bilan birga, o'z kasblarini juda qadrlaganlar. Hunarmandlar yaratgan hunarmandchilik mahsulotlarida milliylik aks etib turishi bilan birga, hunarmandning mohirona ustaligi-yu, ranglarning o'zaro uyg'unligini kuzatish mumkin bo'lgan. Bugungi kunda xalq hunarmandchiligi: kosibchiligi, chevarlik, naqqoshlik, o'ymakorlik, ganjkorlik, zargarlik, sandiqchilik, beshikchilik, temirchilik, gilamchilik, maxsido'zlik, kashtachilik kabi yo'nalishlari va ular mahsulotlari xalqimizning yuksak moddiy qadriyatlari hisoblanadi. Ularning yoshlarimiz tarbiyasiga ko'rsatadigan ta'siri nihoyatda kuchlidir, chunki yosh avlod bu meros orqali mehnatni qadrlashni, mehnatsevarlikni, nafis san'atni, yaratuvchanlikni, didlilikni, qolaversa milliy g'ururni anglay oladi va kelgusi avlodlarga meros qilib qoldirishda o'z hissasini qo'shadi. Xalq amaliy san'ati bilan boshlang'ich sinf bolalari mehnat va tasviriy san'at darslarida, o'lkashunoslik sayohatlarida tanishadilar.

O'zbek milliy-ma'naviy qadriyatlari mazmunida insonparvarlik g'oyalari yotadi. Shuningdek, o'zaro hamkorlik va hamdarlik, vafodorlik va o'zaro hurmat, bir-biriga suyanish va yaxshi qo'shnichilik, bolajonlik va ota-onaga hurmat, mehr-oqibat va sadoqat har tomonlama e'zozlanib kelinadi. Bunday insoniy fazilatlar, xislatlarning qaror topishida Islom dinining alohida o'rni borligini unutmasligimiz kerak. Chunki millatimiz bir necha asrlardan buyon e'tiqod qilib kelayotgan Islom dinining asosi hisoblangan «Qur'onu-Karim» va «Hadisu-Sharif» qoidalarida insoniy fazilatlar, xislatlar eng oliy qadriyat sifatida har tomonlama

ulug‘langan.

Milliy-ma‘naviy qadriyatlar negizini esa an‘analar ya‘ni urf-odatlar, rasm-rusumlar, bayramu-sayillar tashkil etadi. Ana shu negizlardan biri an‘analardir. Har bir xalqning an‘ana va urf-odatlar shu xalq madaniyatining ko‘rinishidir. An‘analar jamiyatda asrlar bo‘yi joriy etilib, mustahkamlanib kelganligi uchun yashovchan xarakterga egadir.

An‘ana bu o‘ziga xos ijtimoiy hodisa bo‘lib, kishilarning ongida, xayotida o‘z o‘rnini topgan, ajdodlardan-avlodlarga o‘tadigan, takrorlanadigan, hayotning barcha sohalarida qabul qilingan tartib va qoidalardir. Demak, an‘analar xalq ma‘naviy hayotining turli sohalarini o‘z ichiga oladi. Har bir millatning o‘ziga xos muayyan an‘analari borki, ular xalqning turmushini bezab turadi va milliy qadr qimmatini yuksaltiradi, hayotini mazmunli o‘tishiga sababchi bo‘ladi. Har bir yangi avlod o‘tmish avlodlarning tajribasini an‘analar orqali qabul qiladi.

An‘analar urf-odatlardan ko‘ra kengroq tushunchadir. An‘analar millat ijtimoiy hayotining hamma tomonlariga xos bo‘lib, ular ijtimoiy ongning hamma shakllarida bor, ularni faqat axloq, huquq, dinda emas, balki siyosat, fan, san‘atda, ba‘zan kishilarning ish faoliyatlarida ham uchratish mumkin.

O‘zbek xalqining milliy qadriyatlaridan oilada bolalarni axloqiy tarbiyalash imkoniyatlari deganda, uning oilada bolalarning axloqiy xislatlari, milliy qadriyatlarga hurmatlarini tarbiyalash tushuniladi. Shunday ekan, oilaviy tarbiyaga doir tushuncha va tamoyillar uning manbalari asosida yoshlarga etkaziladi. Bunda o‘zbek xalqining milliy qadriyatlarining manbalari keng va boy material beradi. Aytish lozimki, o‘zbek xalqining milliy qadriyatlarida ta‘lim-tarbiyaga doir empirik bilimlar ko‘proq xalq og‘zaki ijodida namoyon bo‘lgan. Xalq og‘zaki ijodi-folklor-xalq donishmandligi bo‘lib, xalqning didi va zavqi, ijtimoiy-tarixiy, siyosiy, falsafiy, badiiy-estetik qarashlarini o‘zida mujassamlashtiradi. Ana shu qarashlari tarkibida turli sohalariga oid bilimlar ifodalanadi. Chunki xalqning butun hayotiy, ijtimoiy-maishiy turmush tajribasi maqollar va iboralarda aks etadi.

Shuning uchun ham xalq og‘zaki ijodining ijtimoiy qimmati ma‘rifiy, g‘oyaviy-tarbiyaviy va estetik ahamiyati bilan belgilanadi. Uning ma‘rifiy ahamiyati shundaki, u xalqning tarixi, urf-odati, maishiy turmushi, dunyoqarashi, hayotga munosabati, orzu-umidlari haqida bilim beradi. Shuning uchun ham bolalar ongiga milliy istiqloq mafkurasini singdirish muhim tarbiyaviy ahamiyatga ega. Bularning barchasi xalq og‘zaki ijodining tarbiyaviy imkoniyati katta ekanligini ko‘rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi “2022 — 2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni
2. 2019-yil 8-maydagi PQ-4312-son «O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta‘lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida»gi qarorlari
3. Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 13-maydagi 391-son «Maktabgacha ta‘lim muassasalari faoliyatini yanada takomillashtirish choratadbirlari to‘g‘risida»gi qarori
4. 2019-yil 11-iyundagi 487-sonli «Maktabgacha ta‘lim tizimiga ilg‘or axborot va pedagogika texnologiyalarini joriy etish choratadbirlari to‘g‘risida» gi qarori
5. Karimova V.M. Oila psixologiyasi. Darslik-T:Fan va texnologiya. 2008.152b
6. Мухсиева А.Ш. Оила педагогикаси. - Т.: Адабиёт учкунлари нашриёти, 2018 й.
7. Primova F.A. Oilaviy munosabatlarni shakllan- tirishda milliy va diniy qadriyatlarining o‘rni. Avto- ref.fals.fan.nomzodi. – T: 1999.
8. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – T.: Meros, 1993, – 223 b.
9. Boboev H., Hasanov S. Avesto – ma‘naviyatimiz sarchashmasi. – T.: Adolat, 2001, – 158 b.
10. Nazarov Q. Aksiologik qadriyatlar falsafasi. Toshkent, 1998, 56-bet